

УДК 1:572:378.1(477):009

Оксана Романюк**ТЕНДЕНЦІЇ АНТРОПОЛОГІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Розглянуто деякі тенденції антропологізації вітчизняної вищої професійної (медичної) освіти: переорієнтація освіти з патологічної на здоров'яцентриську; публічність усіх аспектів освіти; відсутність професійної педагогічно-гуманітарної освіти у викладачів профільних дисциплін медичних ВНЗ; розвиток у студентів здатності до самостійного вирішення проблем; відчуження студента від викладача та від знання, зокрема гуманітарного.

Ключові слова: антропологізація, гуманітарне знання, вища освіта, тенденції.

O. V. Romanuk**TENDENCIES OF ANTHROPOLOGIZATION OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION**

Certain tendencies of anthropologization of domestic higher professional (medical) education were analyzed:

Reorientation of education from pathological (when the main attention during educating process is given to study pathologies of the human body, its organs or systems, diseases in general etc.) to the health centered. Analyzing this tendency we have identified two contradictory aspects – nowadays within medical education of Ukraine we can see a compaction of classroom hours and increase of students' individual work, which should also be limited regarding psycho-physiological characteristics; outlining disadvantages of sports development of students (paid sections, formal classes of physical training, general lack of time for sports).

Publicity of all aspects of education offers significant potential to solve a number of issues starting from students' responsibility and ending with cooperation with employers.

Lack of professional and humanitarian education of teachers of specialized disciplines of medical universities. Methods of their work aimed at «learning the craft» and not focused on the moral and behavioral, humanistic or social aspects of human being, including its professional activities.

Development of the students' ability to solve issues lies in creating conditions to form students' individual experience of solving cognitive, communicative, organizational, moral, value and other issues, that is facilitated, in particular, the reduction of classroom hours.

Estrangement of students from teacher and from knowledge, particularly humanitarian. The process of technization of education and medicine cannot show the complexity of human life being. That is why the medical higher education needs to focus on giving the student integrated systematic, especially, social and humanitarian knowledge, actively opposing the process of estrangement.

Key words: anthropologization, humanitarian knowledge, higher education, tendencies.

Оксана Романюк**ТЕНДЕНЦИИ АНТРОПОЛОГИЗАЦИИ УКРАИНСКОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Рассмотрено некоторые тенденции антропологизации украинского высшего профессионального (медицинского) образования: переориентация образования из патологического на ориентированное на здоровье студента; публичность всех аспектов образования; отсутствие педагогического и гуманитарного образования у преподавателей профильных дисциплин медицинских университетов; развитие у студентов способности к самостоятельному решению проблем; отчуждение студента от преподавателя и от знания, в том числе гуманитарного.

Ключевые слова: антропологизация, гуманитарное знание, высшее образование, тенденции.

Вітчизняна вища освіта, як і українське суспільство в цілому, піддається ґрунтовним змістовним змінам. Природа і сутність цих змін впливають не лише на формування особистостей сучасної української молоді, але й на якість суспільства у майбутньому. Тому, відслідковування й аналіз тенденцій антропологізації, що відбуваються сьогодні у профільній вищій освіті є актуальним.

Мета: аналіз деяких тенденцій антропологізації сучасної профільної вищої освіти на прикладі медичних ВНЗ України.

На деяких тенденціях та процесах розвитку сучасної вищої освіти зупиняють свою увагу українські дослідники: І. Булах, О. Волосовець, Ю. Вороненко, В. Мудрак, О. Наумкіна, Т. Полухтович, О. Поляк, В. Ціпка та інші. У нашому дослідженні ми опиралися на праці В. П. Андрущенко, В. Г. Кременя, Г. О. Козлакової, І. М. Предборської та ін. вітчизняних учених, у яких проаналізовані зміни парадиг-

ми освіти в умовах сучасного інформаційного суспільства, наукові доробки з проблем викладання соціальних і гуманітарних дисциплін В. Б. Атаманенко, І. В. Васильєва, П. М. Грицаєнко. На наш погляд, недостатньо дослідженими залишаються тенденції антропологізації сучасної вищої медичної освіти України.

У медичних ВНЗ відбувається достатньо складний процес переорієнтації освіти з патологічної (основна увага під час підготовки студентів приділяється вивченню патологій організму людини, її окремих органів чи систем, взагалі хворобам тощо) на здоров'яцентриську орієнтацію. Така переорієнтація не лише відображає профілактичну спрямованість сучасної медицини, а й орієнтує студентство на формування комплексних системних підходів до людини, врахування різних факторів її здоров'я, як спадкових, так і набутих: біологічних, духовних, соціальних тощо. За роки незалежності в навчальний процес медичних ВНЗ України, як відомо, були впроваджені нові дисципліни здоров'яцентричного спрямування: «Соціологія та медична соціологія», «Основи біоетики і біобезпеки», «Валеологія», «Психологія здоров'я», «Психологія спілкування», «Безпека життєдіяльності, основи охорони праці», «Фізичне виховання та здоров'я», «Основи профілактики тютюнопаління, алкоголізму, токсикоманії та наркоманії», тощо. На жаль, сьогодні ці дисципліни належать до елективних курсів і, оскільки їх виберуть для проходження не всі студенти, вплив на суспільство знання, яке міститься в цих науках нівелюється. На наш погляд, у розвитку медичної вищої освіти повинна існувати певна відповідність змінам парадигм як самої медицини так і науки та культури в цілому, тобто парадигмальна відповідність. Наприклад, сьогодні у медичній освіті України спостерігається ущільнення, ліміт часу на уадиторні години. Проте кількість годин винесених на самостійну роботу студентів збільшується, як і час витрат студента на підготовку, який теж повинен бути лімітований із врахуванням психофізіологічних особливостей людини молодого віку – або це призведе до «узаконого» неробства студентів, або до серйозних порушень у стані здоров'я нашої молоді. Іншим прикладом може бути виділення недовіків спортивного розвитку студентської молоді: платні спортивні секції, формальні заняття з фізичної культури, загальний брак часу для занять спортом, тощо.

І. Булах, О. Волосовець, Ю. Вороненко та ін. вважають, що вплив на вищу освіту глобальних процесів, які відбуваються сьогодні у світі, сучасний рівень науково-технічного прогресу, розвиток високих технологій, збільшення частки висококваліфікованої праці у створенні суспільного продукту, широкомасштабна за обсягом і темпами зростання інформатизація не лише суспільного, а й особистого життя посилюють взаємозалежність і сприяють розширенню співробітництва у всіх сферах людської діяльності, зокрема освітній. Тож учені визначили такі тенденції розвитку вищої освіти: підвищення якості національної освіти в результаті введення національних стандартів; уніфікація вимог, рівнів та кваліфікацій для збільшення мобільності фахівців; підвищення соціально-економічної ефективності результатів вищої освіти [2, с. 10]. Якщо дві перші тенденції зазначені вченими мають безпосереднє відношення і до соціально-гуманітарної освіти, то про підвищення економічної ефективності результатів соціально-гуманітарної складової профільної (медичної) вищої освіти можемо говорити досить умовно. На сучасному етапі існує проблема усвідомлення, прийняття студентами медичних ВНЗ необхідності приділяти увагу не лише профільним дисциплінам, а й гуманітарним. На наш погляд, це пов'язано саме з нерозумінням ними економічної вигоди від затрат (часу, зусиль, коштів тощо) на гуманітарну складову. До речі, наукових досліджень економічної доцільності соціально-гуманітарної складової профільної (медичної) вищої освіти нам так і не зустрілось. Кожен викладач на свій розсуд пояснює студентам де, коли і як можна отримати матеріальний зиск у їх майбутній професії саме з використання соціально-гуманітарних знань. Навіщо потрібна соціально-гуманітарна освіта сучасній прагматичній молоді? В. Ціпко висловлює наступну думку: «соціально-гуманітарні науки є узагальненими ідеями всього людства, в основі яких лежать теоретичні надбання з різних наук багатьох країн світу. Підґрунтям сучасних соціально-гуманітарних наук – є пріоритетні цінності людства, але саме метою пізнання студентами цих наук – є оптимізація шляхів та засобів досягнення соціальної справедливості, забезпечення громадської злагоди, формування інтелектуально-творчої особистості у культурному середовищі; вони є передумовою для входження молоді особистості у загальнокультурне світове співтовариство; вони формують глибокі світоглядні позиції і спрямовують на досягнення духовної самостійності у незалежному суспільстві [5, с. 34–42]. О. Дика та Т. Бабишева зауважують, що сучасні інформаційні технології популяризують масову культуру, культивують поверхове ставлення до світу та «кліпове мислення». На їх думку, вища освіта повинна формувати не лише фахівців, а й здатність у них протистояти негативним тенденціям, залучаючи молодь до світу науки. Головна роль у вирішенні цих проблем належить саме гуманітарному знанню. Зокрема, вони акцентують увагу на філософії, яка відповідає за формування методологічних та ціннісних установок людини, формування гуманістично зорієнтованої особистості [4, с. 75–87].

Характер природничо-наукової освіти, зокрема медичної, призвів до сцієнтизації, технізації всього життя людини, а тому «найвідповідальніше соціальне завдання гуманітарної освіти – реформування, або «спасіння» природничої та точної освіти» [1, с. 124–139]. Отже, властиве сучасності прагнення до схематизму, до застосування стандартизованих шаблонів та масових стереотипів, до нівелювання в соціумі, історії та будь-яких формах комунікації унікального особистісного начала до певної міри простежується і в сфері освіти.

Ми воліємо виокремити таку тенденцію як публічність усіх аспектів освіти. Наприклад, для публічного доступу вивішуються на офіційних сайтах університетів такі блоки інформації як: професійні стандарти всіх спеціальностей; структура ВНЗ, подробиці про діяльність підрозділів, історію їх розвитку й існування; правила вступу; професорсько-викладацький склад; навчально-методичні матеріали з дисциплін; вимоги до студентів і викладачів; новини і події, запроваджуються проекти типу «електронний деканат», де бажаючі (батьки, роботодавці тощо) можуть ознайомитись з успіхами студентів тощо. Публічна відкритість освіти є значним потенціалом для вирішення ряду проблем, починаючи з виховання відповідальності у студента і закінчуючи співробітництвом із роботодавцями. Така тенденція реалізується всіма медичними ВНЗ. Аналіз сайтів медичних університетів і сторінок соціально-гуманітарних кафедр медичних університетів засвідчують цілковиту підтримку тенденції відкритості та публічності, її реалізацію.

На наш погляд, стійкою і важливою залишається тенденція вищої освіти, яку можна охарактеризувати як відсутність педагогічно-гуманітарної освіти у викладачів профільних дисциплін у ВНЗ (в усіх вищих навчальних закладах негуманітарного профілю більшість викладачів мають природознавчу або інформаційно-технологічну освіту). Відтак, методи їх роботи спрямовані на передачу профільних знань («навчити ремеслу») і не зосереджені на морально-поведінкових, гуманістичних чи суспільних аспектах буття людини, зокрема її професійної діяльності. На жаль, для медичної вищої освіти реалізація зазначеної тенденції проблематична, що підтверджується нещодавніми публічними виступами студентського активу НМУ імені О. О. Богомольця та мітингами студентського загалу, де однією із озвучених проблем була саме відсутність педагогічно-гуманітарної освіти у викладачів медичних ВНЗ. Виявилось, що студенти незадоволені відсутністю педагогічних методик під час викладання профільних дисциплін, а також відсутністю, або недостатністю гуманістичного спрямування під час викладання деяких медичних дисциплін. Натомість, не було жодних претензій саме до соціально-гуманітарної складової медичної освіти та професорсько-викладацького складу соціально-гуманітарних кафедр.

Процеси обездуховлення інформаційного суспільства, примат раціоналізму і прагматизму над людяністю і гуманізмом укорінені у сучасній цивілізації. Вочевидь технократичний стиль сучасності знаходиться у протиріччі з потребами людини. Наслідком цього протиріччя є дегуманізація людини і суспільних взаємовідношень, низький рівень моральності молоді, неможливість молодою людиною визначати власні життєві позиції та ціннісні орієнтації. Задовільнити потребу людини і суспільства у певних базових та інструментальних цінностях, пріоритетах, пошуках сенсу життя тощо покликана соціально-гуманітарна освіта, або ж соціально-гуманітарна складова профільної (медичної) освіти у ВНЗ. Тож, маємо всіляко підтримувати тенденції розвитку, власне, вищої соціально-гуманітарної освіти, тим більше її складової у профільній вищій освіті на сучасному етапі розвитку і розбудови України.

Але, між тим, поряд із вищезазначеною тенденцією в сучасній освіті ми можемо виокремити тенденцію всебільшого використання компетентнісного підходу, що передбачає розвиток у студентів здатності до самостійного вирішення проблем у різних сферах і видах діяльності на засадах соціального і власного досвіду. Сутність організації освітньо-виховного процесу під час використання компетентнісного підходу заключається у створенні умов формування у студентів досвіду самостійного рішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних, ціннісних тощо проблем. Реалізація цієї тенденції у царині соціально-гуманітарної складової медичної вищої освіти лежить, на нашу думку, у двох напрямках, а саме, методи, що активізують процес роботи викладача соціально-гуманітарних дисциплін і розвиток відповідних активізуючих якостей особистості студента-медика.

У сучасній медичній вищій освіті спостерігається тенденція відчуження студента від викладача (його замінюють планшети, айпади тощо) та від знання, зокрема гуманітарного. І. Васильєва та Л. Білецька звертають увагу на те, що «Процес технізації медицини сприяє зростанню влади лікаря і одночасно відчуженню його від пацієнта... втрачається міжособистісний контакт між лікарем та пацієнтом, виникає небезпека зведення лікування до суто технологічного «машинного» дійства» [3, с. 129]. Дещо схоже відбувається і в медичній вищій освіті: з одного боку, розвивається «кліпове» мислення у студента, в наслідок чого особистість викладача починає відходити на другий план по-

рівнюючи із вікіпедією, а з іншого – студент зосереджує увагу лише на вузькопрофільних дисциплінах, прагнучи отримати ремесло, відмовляється від знань які насичують усі сфери життєдіяльності людини, зокрема соціально-гуманітарних (по суті не розуміючи їх важливості і, подекуди, потокаяючи ліні). Вивчення лише профільних дисциплін вирве студента з канви життя, що складається з багатьох сфер життєдіяльності, а не лише професійної. Але сьогодні студент сам, своїми діями відчужується від іншого знання, надаючи перевагу вивченню лише медичних профільних дисциплін. Чим обґрунтовує студент такий свій вибір? На наш погляд, є два ключові аргументи: по-перше, якщо гуманітарна дисципліна здалась цікавою і є розуміння важливості та практичності деяких гуманітарних теорій – це нестача часу; по-друге, економічна рентабельність вбачається саме у якісному оволодінні медичними знаннями та навичками, оскільки це у майбутньому дасть більші заробітки. Тобто, на перевірку сучасна людина прагне, виходячи з меркантильних інтересів, удосконалювати свій матеріальний світ, а не духовний. А призначення людини саме в духовній еволюції. На наш погляд, є ще одна об'єктивна причина відчуження студента від гуманітарного знання. Життя сучасної людини відбувається на межі людських можливостей: це і нескінченний потік інформації, і перевищення зовнішніх шумів (людина не має можливості не те що тишу почути, а й власні думки), і не достатнє та неякісне харчування, і відсутність відпочинку, і постійні стреси, і багато чого іншого. Включається захисний механізм і людина «позбавляється» від того, що її свідомість сприймає як «баласт», зокрема і ті знання, які вже не «вміщуються» у голові.

Є два вектори, згідно із якими може відбутись відчуження людини від гуманітарного знання: 1) внутрішні фактори, що криються в самій людині: перевтома, нездатність, лінь, нерозуміння та ін.; 2) зовнішні: об'єми, час, неякісна освіта, матеріальні вигоди від оволодіння іншим матеріалом. Зовнішні фактори, напевне, є зовнішніми частково, бо в кінцевому результаті реакція на них у людини може бути різна: один «здається» і не вчить, а інший навпаки – і «бореться», і знає більше, і буде ліпшим фахівцем та людиною. Отже, і ці фактори криються в людині. Хоча, звичайно, зовнішні умови впливають на людину, адже саме суспільство робить людину такою, якою вона є.

На наш погляд, тут вимальовується протиріччя: що є фундаментом відчуження студента від гуманітарного знання – або оточуючий світ, який тисне на людину, або людина є суб'єктом діяльності, творцем того самого оточуючого світу? Залежно від того, який з аспектів домінує, людина відчужується від гуманітарного знання чи повністю, чи частково, чи взагалі не відчужується за умови усвідомлення себе як суб'єкта.

Відчуження людини, студента-медика, від гуманітарної освіти, на наш погляд, приведе її до відчуження від життя як такого. Вивчаючи лише медичні дисципліни людина стане роботом-виконавцем обов'язків. Відчуженість від життя буде заглиблювати людину у роботу все більше і більше, але задоволення це приносить не буде, бо людина-робот без фундаментальних поведінкових і ціннісних знань повноцінно жити не може. Натомість, може бути невимогливим засобом виробництва. Для чого себе готує студент: бути роботом чи бути щасливою людиною?

Відчуження може відбутися миттєво, а може відбуватися поетапно. Поступово, у процесі вивчення гуманітарних дисциплін студент-медик замість того, щоб стверджуватись, відчувати себе щасливим і духовно зміцнілим, навпаки відчуває себе фізично і духовно «випаленим» та нещасливим. Авторитет соціально-гуманітарної освіти, якщо вона побудована неконструктивно, падає. Добровільне навчання перетворюється на змушене. Це вже не задоволення потреби у знанні, а мука. Якщо студент відчужений і від медичного знання – він втратить сенс і в професійному навчанні, а згодом і в професійній роботі.

Відчужену від гуманітарного знання людину все життя будуть супроводжувати відчуття неповноцінності, невизначеності, втрати сенсу життя. На наш погляд, у демократичному суспільстві людина вільна принести в жертву свій особистий духовний розвиток задля заробляння коштів на існування. Те, що навчання стає мукою не закладене в людині. Знання отримані, як катування та мука, набувають переважно зовнішнього формального характеру, не забезпечують засвоєння інформації та формування зрілих особистих переконань студентів.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного відчуження студента-медика від гуманітарного знання, маємо суперечливу двоїсту природу. Процеси технізації освіти та медицини не зможуть відтворити багатогранність людської життєдіяльності. В основі як освіти, так і лікування завжди будуть критися міжособистісні людські стосунки. Саме тому в медичній вищій освіті необхідно робити акцент на комплексному системному отриманні студентом, передусім, соціально-гуманітарних знань, а також активно протистояти процесу відчуження.

Література:

1. Афанасьев Ю. Информатизация образования как глобальная проблема на рубеже веков / Ю. Афанасьев // Информационный бюллетень ассоциации «История и компьютер». – 1997. – № 20. – С. 124–139.
2. Булах І. Є. Система управління якістю медичної освіти в Україні : Монографія / І. Булах, О. Волосовець, Ю.Вороненко [та ін.]. – Д. : «АРТ-ПРЕС», 2003. – 212 с.
3. Васильєва І. В. Філософські аспекти гуманізації та гуманітаризації вищої медичної освіти в контексті сучасної парадигми здоров'я // І. В. Васильєва Л.В.Білецька // Політологічний вісник. – 2013. – № 60. – С. 122–131.
4. Делия В. П. Гуманитаризация современного высшего образования / В. П. Делия // Социально-гуманитарное знание. – 2006. – № 6. – С. 75–87.
5. Ціпко В. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості студента вищого навчального закладу / В. Ціпко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини ; [голов. ред. – Побірченко Н. С.]. – Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2006, Вип.15. – С. 34–42.

Рецензент** – доктор філософських наук, професор, завідувача кафедрою філософії та соціології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця **І. В. Васильєва